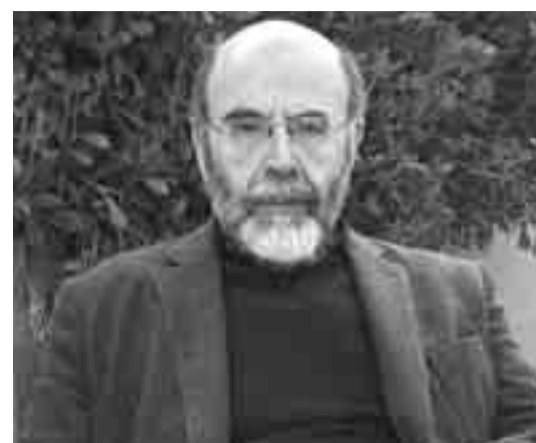

>Ο καθηγητής Αντώνης Λιάκος μιλάει για τη διαμόρφωση της ιστορικής συνείδησης

Οι απόψεις και οι εκτιμήσεις του συχνά δημιουργούν «στρατόπεδα» υποστηρικτών και διαφωνούντων. Το σίγουρο είναι ότι δεν περνάει απαρατήρητος. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Αντώνης Λιάκος, με το πλούσιο ερευνητικό και συγγραφικό έργο, είναι σήμερα από τους πιο αναγνωρισμένους επιστήμονες στην Ελλάδα με αντικείμενο τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία. Τα τελευταία χρόνια επισκέπτεται τακτικά την Κύπρο για επαγγελματικούς λόγους και λόγους προσωπικού ενδιαφέροντος κι είχε την ευκαιρία να συναναστραφεί και να διαπιστώσει την ύπαρξη νέων ανθρώπων με φρέσκες ιδέες και σκέψεις αναφορικά με την Κύπρο και την Ιστορία της, οι οποίοι εκφράζουν την κοινωνία της Κύπρου και τις σύγχρονες ανάγκες της. Η τελευταία του επίσκεψη ήταν στα μέσα του μίνι,

όταν ήρθε για να παρουσιάσει το πρόσφατο βιβλίο του «Αποκάλυψη, Ουτοπία και Ιστορία: Οι μεταμορφώσεις της ιστορικής συνείδησης» (εκδόσεις Πόλις) σε εκδήλωση που διοργάνωσε στο Σπίτι της Συνεργασίας, στη Νεκρή Ζώνη, ο Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας και να συμμετάσχει στην πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση που ακολούθησε. Πρόκειται για ένα πόνημα μακροχρόνιας έρευνας και μελέτης, που αναλύει φαινόμενα, τάσεις και γεγονότα που διαμόρφωσαν την ιστορική συνείδηση. Επίσης, έλαβε μέρος στην ημερίδα Ιστορίας με θέμα «Ο Πατριωτισμός των Εκπατρισμένων: Διασπορές και Εθνική Συνείδηση στην Ευρώπη, στη Μεσόγειο και αλλού κατά τον μακρό 19ο αιώνα» που διοργανώθηκε στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Με την ευκαιρία της επίσκεψής του στην Κύπρο, είχαμε μαζί του μια ενδιαφέρουσα συζήτηση.

Η μελέτη της Ιστορίας είναι σαν την ψυχανάλυση

Η επιλογή του χώρου παρουσίας του βιβλίου έγινε με βάση το συμβολισμό του; Είναι ένας καταπληκτικός χώρος. Και συμβολικά και πραγματικά. Βρίσκεται στη Νεκρή Ζώνη ή την Πράσινη Γραμμή, που το ένα μπορεί να δηλώνει τέλος και το άλλο αρχή και ελπίδα. Περνώνας μέσα από αυτό το κτηριακό συγκρότημα, μέσα από ζώνες, φυλάκια κ.λπ. νιώθεις ότι βρίσκεσαι σ' ένα μεταίχμιο σημείο. Και βεβαίως και ο ίδιος ο όμιλος έχει μεγάλο ενδιαφέρον. Πιστεύω ότι είναι από τις πιο σπουδαίες προσπάθειες που γίνονται αυτό τον καιρό στην Κύπρο για να ξαναβρούν οι πολίτες τον δρόμο, να κοιτάξουν το παρελθόν, χωρίς συναισθηματικά και ιδεολογικά βαρίδια.

- Είναι ακόμη πιο ανάγλυφος στην Κύπρο ο τρόπος με τον οποίο ο κόσμος αντιμετωπίζει και προσλαμβάνει την Ιστορία; Βέβαια. Κι αυτά που γίνονται τα τελευταία χρόνια είναι πολύ σημαντικά. Πρέπει οι άνθρωποι κι από τη μια και από την άλλη πλευρά να παραμερίσουν τις εικόνες μέσα από τις οποίες έχουν μεγαλώσει και να κάνουν «ανασκαφές» στο παρελθόν, να βρουν την ουσία κάτω από τις επικωμάτωσεις. Μ' αυτό που γίνεται με την ταυτοποίηση των νεκρών, την τακτοποίηση παλιών ιστοριών κ.ο.κ. αναδύεται μια μνήμη: η προσωπική μνήμη των ανθρώπων, η οποία αντιπαράβλλεται με την κυρίαρχη μνήμη και σε κάποιο βαθμό την τροποποιεί. Δεν είναι εύκολο αυτό και ξέρω ότι δημιουργεί εντάσεις, αλλά δεν πρέπει να τις φοβόμαστε. Ίσα-ίσα πρέπει να επενδύσει τόσο η εκπαίδευση, όσο και ο Τύπος στις προσπάθειες να συγκροτηθεί το περιεχόμενο της δημόσιας Ιστορίας στην Κύπρο.

- Είναι λιγότερο επώδυνο να αφήνουμε την Ιστορία στην ψυχιά της, αντί να τη σκαλίζουμε; Να αφήσουμε την Ιστορία στην τύχη και την ψυχιά της είναι κάτι που εκ των πραγμάτων δεν γίνεται. Αυτό που γίνεται είναι να υπάρχουν θεσμοί που να συνεχίζουν να καλλιεργούν την παραδοσιακή Ιστορία. Ακόμη περισσότερο, θεσμοί όπως ο πανεπιστήμιο, που σήμερα κάνει ό,τι δεν καταλαβαίνει σε ό,τι αφορά αυτά τα ζητήματα. Ευτυχώς, προκύπτουν ομάδες νέων ανθρώπων με πολύ

ΦΩΤ.: Γ. ΝΗΣΙΩΤΗΣ

από άλλους πολιτισμούς. Πρέπει να δεχτούμε ότι δεν έχουμε πάντα εμείς δίκιο. Και πρέπει, επίσης, να κατανοήσουμε -κι αυτό είναι πολύ δύσκολο- ότι υπάρχουν πολλές οπτικές γωνίες για την πραγματικότητα, ειδικότερα την πραγματικότητα του παρελθόντος.

- Είναι η Ιστορία η συνείδηση μιας κοινωνίας; Κατά κάποιο τρόπο ναι. Αλλά θα πρέπει να την κατανοήσουμε όχι συστατικά, αλλά ως ένα πεδίο που αλλάζει. Οι κοινωνίες καθώς αποκτούν συνείδηση της Ιστορίας, δεν είναι συμπαγείς ομαδες. Κάποιοι έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν εικόνες της Ιστορίας. Ένα παράδειγμα είναι η εκπαίδευση: οι κρατικές ελίτ δημιουργούν και επιβάλλουν εικόνες της Ιστορίας. Μια κοινωνία δεν αποκτά συνείδηση αυτόματα. Κάποιοι έχουν μεγαλύτερο ρόλο στο να δημιουργήσουν ή να επηρεάσουν αυτή τη συνείδηση. Από την άλλη, όμως, οι κοινωνίες, όπως εξελίσσονται, δημιουργούν ανάγκες οι οποίες προκαλούν αυτή τη συνείδηση, φέρνουν στο φως ορισμένες αλήθειες και προβάλλουν την αναγκαιότητα να συζητήσουμε αυτές τις αλήθειες, να τις επαψυλαφύσουμε. Υπό αυτή την έννοια η Ιστορία είναι πράγματι η συνείδηση των κοινωνιών, όπως η συνείδηση του καθενός μας είναι πεδίο αντιπαράθεσης. Ο καθένας έχει συνείδηση αυτού που κάνει, αυτού που είναι, ενώ ταυτόχρονα η συνείδησή του είναι η κριτική σ' αυτό που κάνει κι αυτό που είναι.

Τα έθνη θα συνεχίσουν να υπάρχουν

- Ποια η αναγκαιότητα του έθνους στην εποχή μας και γιατί εξακολουθεί να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης; Τα έθνη θα

συνεχίσουν να υπάρχουν και να είναι αναγκαία. Είναι στα πλαίσια του έθνους που μπορεί να καλλιεργηθεί η δημοκρατία. Έχουμε βέβαια και μορφές στις οποίες πολιτικά δικαιώματα, δημοκρατία, δικαιοσύνη στην πληροφόρηση, ελευθερία κ.λπ. διαχέονται σε ευρύτερα περιβάλλοντα από το εθνικό. Ωστόσο, η συμμετοχική δημοκρατία, αυτή που ο καθένας μπορεί να επηρεάζει στο βαθμό που μπορεί τα πράγματα με τη μικρή του ψήφο, λειτουργεί ακόμη στα εθνικά πλαίσια. Ούτε καν στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Επομένως, από την άποψη του χώρου μέσα στον οποίο ασκείται η δημοκρατία, το έθνος έχει τη σημασία του. Παύει να έχει σημασία όταν χρησιμοποιείται κατά κάποιον τρόπο «εργαλειοκάνα», ως πρόσχημα για να επιβληθούν μερικές απόψεις πάνω σε άλλες, ή για να καλλιεργηθούν ανομιλόγητα συμφέροντα. Αυτό συμβαίνει π.χ. με πολλές δικτατορίες, που καλλιεργούν έναν εξάλο εθνικισμό προκειμένου να αντιμετωπίσουν την εσωτερική κριτική, να καλύψουν τα προβλήματα, να «πνίξουν» τον διάλογο.

- Πού οφείλεται η έξαρση του εθνικισμού που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη; Η οικονομική κρίση προκαλεί μια καταρχάς κρίση της δημοκρατίας. Έτσι προσφέρεται η ευκαιρία σε εθνικιστικά κινήματα να εκμεταλλευτούν την ανάγκη μεγάλων μαζών του πληθυσμού για αυτοσεβασμό, τα συναισθήματα νοσταλγίας ενός παρελθόντος που ποτέ δεν υπήρξε. Και βλέπουμε ότι οι οικονομικές κρίσεις συνδέονται κατευθείαν μ' αυτές τις εξάρσεις. Αρκεί να θυμώσω τη Γερμανία του Μεσοπολέμου. Μια οικονομία κατεστραμμένη, μια χώρα ταπεινωμένη, ένας λαός καταπιεσμένος, βρήκαν αποκούμπη στον εξάλο εθνικισμό που αντιπροσώπευαν οι ναζί. Πολύς φορές όταν ολόκληρο λαοί και κοινωνίες βρι-

σκοντα σε δυσκολίες αναζητούν αποδιοπομπαίους τράγους κι αυτοί συνήθως είναι οι πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Οι μετανάστες π.χ. πολλές φορές στοχοποιούνται λόγω της οικονομικής κρίσης, όπως στη Γερμανία του Μεσοπολέμου οι Εβραίοι. Σήμερα βλέπουμε στην Ελλάδα, αλλά και στην Κύπρο να στοχοποιούνται αυτές οι ομάδες. Το αντίστοιχο στην έξαρση του εθνικισμού είναι η δημοκρατία.

Η Ελλάδα είναι ο κρίκος που έσπασε πρώτος

- Τι οδήγησε την Ελλάδα στη σημερινή κατάσταση; Η κρίση δεν είναι μόνο ελληνική. Η Ελλάδα είναι ένα πρόδρο σύμπτωμα ή ίσως ο κρίκος μιας αλυσίδας που έσπασε πρώτος, γιατί ήταν ο πιο αδύναμος. Και ήταν ο πιο αδύναμος για δύο λόγους. Πρώτον γιατί ήταν στο μέσο επίπεδο. Αν ήταν πιο πλούσια ή πιο φτωχή δεν θα είχε σπάσει. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι η κρίση αυτή οφείλεται σε τελευταία ανάλυση στη μη ανάπτυξη, στο γεγονός ότι η παραγωγή στην Ελλάδα ακολούθησε μια πτωτική πορεία τα τελευταία 30 χρόνια. Το 1980 κατασκευάζονταν ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές, αμαξώματα κ.ά. Η χώρα πέρασε από ένα στάδιο αποβιομηχάνισης χωρίς να βρει νέο παραγωγικό πλαίσιο. Η παγκοσμιοποίηση και η ένταξη στην ΕΕ μπορεί να ενίσχυσε τις υπηρεσίες, να έδωσε φτηνά δάνεια, να προώθησε τον καταναλωτισμό, προσφέροντας προσωρινά οξυγόνο στην ελληνική οικονομία, μακροπρόθεσμα, όμως, υπονόησαν τις βάσεις της. Η αγροτική παραγωγή κατέπεσε, το ίδιο κι η βιομηχανική, επομένως όλο το οικοδόμημα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από το εξωτερικό χρέος. Έτσι, όταν η Ευρώπη κι ο κόσμος πήγαν στη διαδικασία της οικονομικής κρίσης, επήλθε η κατάρρευση. Τα επιτόκια άρχισαν να καλύπτουν και η Ελλάδα άρχισε να μπαίνει μέσα σε έναν φαύλο κύκλο και κερδοσκοπίας - με όλα αυτά τα spreads και τα CDS - που διόγκωσε τόσο το δημόσιο χρέος, ώστε πλέον η κατάσταση να είναι εκτός ελέγχου. Το μεγαλύτερο μέρος του δημοσίου χρέους, δεν αφορά το πρωτογενές, αλλά την εξυπηρέτηση των επιτοκίων.

- Ποιες ευθύνες βαραίνουν τον μέσο Έλληνα από θηλικές και κοινωνικές απόψεις; Είναι λάθος, κατά τη γνώμη μου, να λέμε ότι έχει ο καθένας την ευθύνη του. Οι κοινωνίες έχουν ευθύνες. Και οι κυβερνήσεις έχουν ευθύνες. Τις μεγαλύτερες τις έχουν αυτοί που διακυβέρνησαν την Ελλάδα. Αυτοί που έκαναν κέρδη την προηγούμενη περίοδο και τα έβγαλαν έξω, δεν έκαναν νέες επενδύσεις. Ναι, έχει κάποια ευθύνη η κοινωνία, αλλά δεν είναι κυρίως ευθύνη της κοινωνίας, αλλά η ιστορία ενός παραγωγικού μοντέλου που φθίνει. Είναι πολύ παραπλανητικό να αποσιώσουμε τις ευθύνες από ένα σύστημα που κυβερνά τη χώρα, μεσω και διεθνών οργανισμών, για να πούμε ότι φταίει η γριά που αντί για ένα μαρούλι, αγόραζε δύο. Έχει βαρύτερες ευθύνες η κυβέρνηση Καραμανλή γιατί της ξέφυγε εντελώς το χρέος. Έχει και η κυβέρνηση Παπανδρέου γιατί έβαλε πρόγραμμα την Ελλάδα στο ΔΝΤ, αλλάζοντας τα νούμερα και χωρίς να διαπραγματευτεί τις κατάλληλες λύσεις. Το λογόμενο «κούρεμα» έπρεπε να γίνει στις αρχές της κρίσης, τον Μάρτιο-Μάιο του 2010. Λίγοι θεωρούσαν τότε ότι μπορούσαν οι στόχοι του πρώτου Μνημονίου να επιτευχθούν. Ξεκίνησαμε από το 120% και φτάσαμε στο 170% και πλέον για να φτάσουμε στο σημείο που ήμασταν το 2010 πρέπει να περιμένουμε ως το 2020. Πρόκειται για μια κολλοσοσία αποτυχία των ελληνικών κυβερνήσεων, αλλά και της ίδιας της πολιτικής της τρώικας. Φταίει και η ηγεσία της ΕΕ. Απειλώντας κάθε λίγο ότι θα δώσει την Ελλάδα από το ευρώ υπονόησε τις όποιες δυνατότητες της χώρας να αναπτυχθεί. Ποι-

ος θα επενδύσει στην Ελλάδα; **- Τα μέτρα μπορούν να βελτιώσουν την κατάσταση;** Το μεγαλύτερο μέρος των μέτρων που έχουν ληφθεί από την αρχή της κρίσης είναι κοινωνικά άδικα. Δεν πληρώνουν στον ίδιο βαθμό όλες οι κοινωνικές τάξεις την κρίση. Την πληρώνουν οι πιο φτωχοί κι οι πιο αδύναμοι. Τα σχολεία χωρίς θέρμανση δεν είναι τα μεγάλα ιδιωτικά, αλλά τα ακριτικά δημόσια. Δεν είναι οι μεγάλες συντάξεις που ψαλιδίζονται με τις οριζόντιες περικοπές, αλλά των φτωχών. Δεν πρόκειται για μια ουδέτερη πολιτική που θέλει να βγάλει την Ελλάδα από την κρίση, αλλά για μια μεγάλη αναδιανομή πλούτου και ισχύος στο εσωτερικό της Ελλάδας.

- Πού μπορούν να εναποθέσουν τις ελπίδες τους οι Έλληνες; Για τον λόγο ότι η κρίση αυτή είναι καταστροφική όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για την ίδια την Ευρώπη, πιστεύω ότι κάποια στιγμή η συνειδητοποίηση του πόσο καταστροφική είναι αυτή η πολιτική μπορεί να οδηγήσει σ' ένα δρόμο έξω από την κρίση ή έστω προς την έξοδο.

Η «ασιατικοποίηση» της νότιας Ευρώπης

- Πόσο ουτοπικές ακούγονται σήμερα οι έννοιες της «ενωμένης Ευρώπης» και της «ευρωπαϊκής ταυτότητας»; Από τη δεκαετία του '70 και μετά όταν έπεσε η δικτατορία στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία κι άρχισαν αυτές οι χώρες να παίρνουν τον δρόμο προς την ένταξη, έγινε μια πρώτη ιστορική ενοποίηση της ευρωπαϊκής πείρου. Αυτή συνείστηκε αργότερα με την πτώση του Τείχους και των κομμουνιστικών καθεστώτων στις ανατολικές χώρες. Τη δεκαετία του '90 πιστέψαμε ότι η ήπειρος ολοκληρώνεται οικονομικά και πολιτικά και σιγά-σιγά θα ενοποιηθεί και ιδεολογικά. Γι' αυτό έγινε και τόσο λόγος για την «ευρωπαϊκή ταυτότητα». Η κρίση δείχνει ότι θα πρέπει να είμαστε πιο επιφυλακτικοί. Διότι αποκαλύπτει τις αποδιοργανωτικές τάσεις της Ευρώπης: ο νότος απωθείται, η ανατολή επίσης και η Ευρώπη πήγε να «κλειστεί» στις μεγάλες χώρες που έχουν κοινή ασφάλεια. Θα πρέπει και την Ευρώπη να τη δούμε μέσα στο περιβάλλον που δημιουργήσε η παγκοσμιοποίηση, όπου γίνεται μια γιγαντιαία μετατόπιση των κέντρων παραγωγής στις χώρες της Δύσης στις χώρες της Ανατολής. Η ανατολή δεν παράγει πλέον απλώς βιομηχανικά, αλλά και υψηλά τεχνολογικά προϊόντα, ενώ συσσωρεύει και τα χρέη της Ευρώπης.

- Η ανάπτυξη της Ασίας επηρεάζει αντίστροφα την ανάπτυξη της Ευρώπης; Στην Ανατολή το επίπεδο των αμοιβών είναι χαμηλό και δεν υπάρχει κοινωνικό κράτος. Ανάμεσα στο υψηλό επίπεδο των Ευρωπαίων και το χαμηλό των αναπτυσσόμενων αγορών θ' άρχισαν να επηρεάζονται. Πολλά εκατομμύρια πληθυσμού, τεράστιες μάζες θα αρχίσουν να περνούν από το επίπεδο της φτώχειας στις μικρές και μεσαίες τάξεις. Στην Ευρώπη η πτώση θα είναι δραματική γιατί θα πρέπει να χαμηλώσει πολύ το επίπεδο για να γίνει το αντιστάθμισμα. Αυτό που βλέπουμε τα τελευταία χρόνια είναι μια «ασιατικοποίηση» της νότιας Ευρώπης. Οι λιγότερο παραγωγικές χώρες τείνουν να αποκτήσουν ένα κοινωνικό επίπεδο παρόμοιο με αυτό στην ανατολική Ασία. Αυτό συμβαίνει ήδη στην Ελλάδα. Το κράτος πρόνοιας έχει καταρρεύσει, οι εργασιακές σχέσεις, οι συλλογικές συμβάσεις επίσης, ενώ ακόμη κι αν υπάρξει κάποια ανάταση θα είναι βασισμένη σε πολύ χαμηλά ημερομίσθια, σε συντάξεις που δεν θα είναι παρά επιδόματα κοινωνικής απορίας, χωρίς ένα βασικό κοινωνικό κράτος.

- Οι Έλληνες θα ανεχτούν αυτή την κατάσταση, ή θα ξεσπούν; Δεν ξέρω, τι να σας πω; Δεν υπάρχει «DNA επανάστασης» σε κανένα λαό. Εξαρτάται από τις συνθήκες.

- Τι είναι τελικά αυτό που ξεσκάει τους ανθρώπους; Η καταπίεση ή η προοπτική; - Μάλλον είναι περισσότερο η προοπτική. Η επίγνωση σε ποιο περιβάλλον και ποια συγκυρία βρισκόμαστε και τι μπορεί να γίνει. Οι λύσεις πρέπει να είναι και ευρωπαϊκές. Εγώ πιστεύω ότι η λύση στην ελληνική κρίση είναι πολύ ευρύτερη από τα πλαίσια της Ελλάδας. Σε μεγάλο βαθμό αυτό θα γίνει. Διάφοροι οργανισμοί που συστηνόνται για να διαχειριστούν την οικονομική της πολιτική. Αυτή τη στιγμή, η πολιτική αυτή βρίσκεται στα χέρια υπερσυμπιεσμένων δυνάμεων και οδηγεί όλη την Ευρώπη στην καταστροφή. Νομίζω ότι κάποια στιγμή θα βρεθούν δυνάμεις που θα συνειδητοποιήσουν το αδιέξοδο αυτής της πολιτικής.

Τα τραύματα επουλώνονται στο βαθμό που μπορούμε να μιλάμε γι' αυτά, όταν τα σκεφτόμαστε λογικά, όταν τα αντιπαραθέτουμε.

καλές σπουδές στην Ιστορία, στην Κοινωνική Ανθρωπολογία, στις Πολιτικές Επιστήμες οι οποίοι έχουν τον κουράγιο, αλλά και τη γνώση να εγκύψουν σ' αυτά τα θέματα και να τα φέρουν στην επιφάνεια. Τα τραύματα επουλώνονται στον βαθμό που μπορούμε να μιλάμε γι' αυτά, όταν τα σκεφτόμαστε λογικά, όταν τα αντιπαραθέτουμε.

- Περίπου όμως γίνεται με την ψυχανάλυση... Ακριβώς. Είναι η ίδια διαδικασία. Είναι αυτό που λέμε «πες τον πόνο σου για να περάσεις». Κάθε τον αφήγημα, κοβέντιασε με τους άλλους κι αυτό μπορεί να σε ανακουφίσει. Η επούλωση των τραυμάτων γίνεται μέσα από την ανοικτή συζήτηση.

- Η Ιστορία διαμορφώνεται ή διατυπώνεται; Διαμορφώνεται. Η Ιστορία δεν είναι μια φωτογραφία του παρελθόντος. Άλλο είναι το παρελθόν κι άλλο αυτό που επιλέγουμε για να ορίσουμε ως Ιστορία. Κάθε φορά είναι διαφορετικές πλευρές που μας ενδιαφέρουν. Και οι ιστορικοί, από την άποψη αυτή, εκφράζουν κι οι ίδιοι τις ανάγκες μιας κοινωνίας.

- Ποιες αλλαγές κρίνετε ως απαραίτητες στον τρόπο που διδάσκεται η Ιστορία στα σχολεία; Η άποψή μου, μετά από τόσα χρόνια στη διδασκαλία, είναι ότι το πρώτο που πρέπει να κάνουμε είναι να κάνουμε τα παιδιά να αγαπήσουν την Ιστορία. Για να συμβεί αυτό πρέπει να καταλάβουν ότι τους αφορά. Ότι εμπειρείες την οικογένειά τους, το χωριό τους, τη συνοικία που γεννήθηκαν, τις αλλαγές μέσα από τις οποίες πέρασαν οι γονείς τους κι οι ίδιοι. Δηλαδή, η Ιστορία να συνδεθεί με την εμπειρία των παιδιών. Να γίνει πιο βιωματική. Τα σημερινά παιδιά θεωρούν την Ιστορία μια «ξένη ήπειρο», ένα πεδίο που δεν αφορά κανένα. Σαν να επισκέπτονται ως τουρίστες έναν μακρινό, εξωτικό τόπο.

- Τι κάνει τους ανθρώπους να αμφισβητούν ή να παραγνοούν την αλήθεια του άλλου; Η Ιστορία είναι ο κατ' εξοχήν τρόπος με τον οποίο καλλιεργείται η κατανόηση του διαφορετικού. Το παρελθόν είναι διαφορετικό από το παρόν. Σκεφτείτε τι αλλαγές έχουν γίνει. Για να μαθαίνουμε την Ιστορία του παρελθόντος πρέπει να είμαστε ικανοί να κατανοούμε τον κόσμο, τους ανθρώπους, τον τρόπο σκέψης όπως ήταν κάποτε. Και ήταν διαφορετικά. Αν κατανοήσουμε το διαφορετικό στο χρόνο, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε και το διαφορετικό στον χώρο. Δηλαδή τους ανθρώπους που έρχονται

Η γλώσσα «κουβαλάει» την Ιστορία

- Κατά πόσο μέσω της χρήσης της γλώσσας έχουμε επίγνωση της Ιστορίας; Η γλώσσα «κουβαλάει» την Ιστορία και κουβαλάει Ιστορία. Η ευκολία με την οποία αντικαθιστούμε παλιές λέξεις με καινούργιες μάς κάνει να ξεχνάμε κομμάτια από την Ιστορία μας. Οι παλιότεροι είχαν μεγάλη ευχέρεια να απαγγέλλουν στίχους από παλιά τραγούδια. Σήμερα ζούμε σ' έναν οπτικό πολιτισμό. Τα παιδιά μεγαλώνουν με το δίκτυο, την τηλεόραση, το βίντεο, το κινητό τηλέφωνο κ.λπ. Επομένως, οι ανάγκες μας για τη γλώσσα διαφοροποιούνται σε σχέση με το παρελθόν. Εκείνο που μπορεί να λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα είναι η λογοτεχνία. Στη λογοτεχνία, στο θέατρο μπορεί να καλλιεργηθεί ένα αντίβαρο στην κυριαρχία του οπτικού πολιτισμού. Είναι ένα «εργατήρι γλώσσας» η λογοτεχνία. Και καλό είναι τα παιδιά στην εκπαίδευση να διδάσκονται τόσο τη σύγχρονη λογοτεχνία, όσο και παλιότερες μορφές. Να λέμε παράμυθια στα παιδιά, είναι σημαντικό. Η ζεστασιά της φωνής του γονιού, η χαρά της αφήγησης, οι ιδιαίτερες λέξεις είναι μια τεράστια εκπαίδευση. Πρέπει να προτιμούμε την προφορική και σωματική επαφή από την τηλεόραση.

- Έχετε πει για τον Θεόδωρο Αγγελόπουλο ότι «εποίησε προφητική ιστορία». Τι ακριβώς εννοείτε μ' αυτό; Ο Αγγελόπουλος επηρέασε πολύ τη νεοελληνική συνείδηση γιατί δημιούργησε εικόνες για το παρελθόν της. Κι οι εικόνες αυτές δεν έχουν να κάνουν με το τυχαίο, αλλά περιέχουν έναν υψηλό συμβολισμό ο οποίος αντλούσαν από δύο βασικές δεξαμενές σκημάτων. Ένα είναι η τραγωδία. Το δεύτερο είναι το σχήμα της ωπείρας, της θυσίας, της αναγέννησης και της ελπίδας, του κύκλου που ξαναρχίζει. Μέσα από τα μοντέλα αυτά άντλησε και δημιούργησε τις εικόνες της Ιστορίας. Είναι τα καλούπια πάνω στα οποία «κάνει» τη νεοελληνική εμπειρία. «Προφητικός λόγος» δεν είναι αυτός που μαντεύει ή θα συμβεί στο μέλλον. Είναι περισσότερο αυτός που τροφοδοτεί την οξεία της συνείδησης στο τώρα. Αυτό που λέει είναι «μην κοιτάζετε μόνο την καθημερινή εμπειρία, αλλά δείτε και λίγο τα μεγάλα σχήματα της Ιστορίας». Είναι ποιητικός λόγος. Στην εποχή μας δεν υπάρχουν προφίτες, αλλά ποιητές. Όταν λέω ότι ο Αγγελόπουλος χρησιμοποίησε προφητική ιστορία, εννοώ ότι χρησιμοποίησε ποιητική γλώσσα για την Ιστορία. Νομίζω ότι αυτό που κατάφερε είναι να μας αλλάξει τον τρόπο που βλέπουμε τη σύγχρονη Ιστορία της Ελλάδας.